

ZENEI ÉLET SEPSISZENTGYÖRGYÖN A XIX. SZÁZAD UTOLSÓ NEGYEDÉBEN

BERDE ZOLTÁN

Első olvasásra talán nagyképűnek hangzik a cím. Lehet-e egyáltalán zenei életről beszélni egy olyan kisváros esetében, mint amilyen Sepsiszentgyörgy volt a XIX. század végén? Nos — határozottan szögezzük le már az elején: lehet. Sőt kell! És nemcsak helytörténeti szempontból, hanem azért is, mert egy kis általánosítással tipikusnak is elfogadhatjuk a képet: milyen is lehetett az erdélyi kisvárosok zenei élete a XIX. század utolsó negyedében.

Természetesen nem hasonlíthatjuk olyan — már ekkor tradícióval rendelkező — városok zenei életéhez, mint mondjuk Kolozsvár, Marosvásárhely, vagy Brassó és Szeben. A poros újságkötegekből és levéltárakból feltárt anyag viszont érdekes mindenképpen, és kiegészíti azt a képet, amelyet hasonló kisvárosok művelődési életéről ismerünk.

Az 1890-es népszámlálás adatai szerint Sepsiszentgyörgy lakóinak száma: 5 665. 1899-ben pedig „a legszerényebb becslések szerint is legalább 6 000.” Melyek voltak az ilyen kisváros zenei életének főbb bázisai? Természetesen a műkedvelő mozgalom, az iskolák és a városba el látogató vendégművészek hangversenyei. És melyek voltak azok a formák, amelyekben kibontakozhatott a zenei élet? A különböző estélyek. Leggyakoribbak az 1878-ban alakult Nőegylet jótékonycélú tea- és fillérestélyei, a háromszéki Tanító Egyesület; a sepsiszentgyörgyi Kereskedő Ifjúság, a háromszéki Háziipari Egyesület Államilag Segélyezett Nőiipar-

iskolájának estélyei, a református egyház, a római katolikus egyház hangversenyei¹, az ún. Pötsa-estélyek², amelyek ugyancsak jótékony célúak voltak, nagyrészt az árvafiú szeretetház javára, a Műkedvelők Egyesületének zeneestélyei, a református tanoda, vagy ahogy később nevezték: a Mikó-tanoda, majd Mikó Kollégium műsoros estjei, továbbá a Polgári Leányiskola, a Polgári Fiúiskola, a Kisdédóvó Képző Intézet rendezvényei. A szokásossá vált, elég gyakran megismétlődő esteken kívül voltak alkalmi rendezvények is, így pl. a Vörösmarty-, Jókai-, Rákóczi-estek. A felsoroltak közül hármát emelünk ki elsősorban: a Nőegylet estélyeit, a Mikó műsoros rendezvényeit és a Műkedvelők Egyesületének hangversenyeit. Ez utóbbi (1884. VII. 27-ről származó adat szerint) négy osztállyal működött: a) zeneosztály, hangszerekkel b) dalosztály férfi- esetleg vegyeskarral, c) irodalmi osztály és d) színi osztály.

A jótékony célokon kívül a szándék minden esetben a közművelődés terjesztése volt. Ezt a Nőegylet fillérestjeivel kapcsolatban meg is fogalmazták: „Az ilyen estélyeken produkálni szokott irodalmi vagy művészeti becsú előadások által közvetlenül lép be (ti. a Nőegylet — B. Z. megj.) a közművelődés szolgálatába³.

Fontos sajátosság — kisvárosban természetesen is —, hogy bárki rendezi is az estet, a szereplők nagyjából mindig azonosak, kivéve az iskolák rendezvényeit, ahol nyilvánvalóan a növendékeké a szó, de gyakran előfordul az is, hogy pl. a városi műkedvelők együtt lépnek fel a mikós diákokkal.

Sepsiszentgyörgynek szép kórushagyományai vannak. Ezeknek ebben az időben rakják le az alapjait, sőt elég magas színvonalat érnek el az énekkarok, ha szereplésük nem is terjed a város határain túl, mint sok korabeli kisvárosi dalárdáé, pl. a székelyudvarhelyié.

A város egyik legrégebb kórusa a református egyházé, amely 1873. XII. 2-án alakul meg, ekkor fektetik le a alapszabályokat. Az első jegyzőkönyvet^{3a} tizenheten írják alá. Az alapszabályokban, amelyet a felsőbb hatóságok 1874. II. 8-án erősítenek meg, az áll, hogy a kórus nem állhat 24-nél több tagból. Érdekességként említjük meg, hogy ugyanezt a jegyzőkönyvet 27 tag írja alá. A dalárda vezetősége egy elnökből áll, aki egyben karvezér is, továbbá egy titkárból és négy választmányi tagból. A több pontból álló alapszabályból kiemeljük az elsőt, amely leszögezi, hogy a kórus célja egyházi célokon kívül az „éneklés“ terjesztése is. Az első karvezér Benkő János, aki sikeresen vezeti a dalárdát egészen 1897. I. 14-én bekövetkezett haláláig. A kórusról a sajtó első ízben csak 1878. IV. 4-én emlékezik meg, amikor sikert arat. „Különösen a Marsaillese

összevágó induló (!) nagyon is megérdemelte a tapsokat⁴. Tudunk az 1879-es szerepléséről is, s az elkövetkező években gyakran hallat magáról a helyi sajtó hasábjain. Műsoráról az említett indulón kívül nem sokat tudunk, de az alapszabályok ismeretében, nem kétséges, hogy elsősorban egyházi természetű darabok lehettek a repertoárjában. Benkő János „derék karmestert“ Zsigmond Ferenc követi. Őt már nem „karvezérnek“, hanem „énekvezérnek“ nevezik. 1897. VIII. 2-án iktatják be. „A tehetséges ifjú kántornak díszes közönsége volt a templomban“. A dalárda jegyzőkönyveiben nevével először 1897. IX. 30-án találkozunk. Zsigmond Ferencsel egyébként a városi zenei élet is sokat nyer, mint látni fogjuk az elkövetkezendőkben.

Ha már egyházi dalárdáról esett szó, hadd említsük meg itt, hogy a Szentgyörgyhöz csatolt Szemerján is „tehetséges ifjú énekvezért“ választanak 1898. X. 28-án Fábián József személyében, aki ugyancsak dalárdát vezet, bár ez Benczédi Sándor énekvezér és Bartha Ignác tanító vezetése alatt már 1896. V. 13-án bemutatkozik.

1896. V. 11-i adat szerint a szentgyörgyi izraelita hitközségben is létezik egy templomi kar.

Fennmaradt adataink szerint a legrégebb városi dalárda nem a református egyházé, hanem a Mikó Kollégiumé. Sajnos nem tudjuk pontosan, hogy a „ref. tanoda“ dalárdája mikor alakult. Legrégibb adatunkat Bodor Jánosnak köszönhetjük⁵, aki 1870 és 1876 között az intézet növendéke. „Harmónia“ a neve az énekkarnak. Értékes munkát végez. A „dal-
kar, dalárda“ nevek csak később jöttek divatba. Így nem ismetrük a „dalárdistákat“ sem, hanem csak „hármónistákat“. A mi Harmónia vezetőnk kezdetben Zayzon Farkas bodoki tiszteletes úr volt, aki a kollégium iránti meleg szeretetből, de tán inkább a hármónikus ének iránt érzett valóságos szenvedélyből végezte azt, ámbár az évi 100 forint tiszteletdíj sem volt megvetendő. Ő minden szerdán és szombaton délután saját fogatán járt be Bodokról. Ugyan ezt sem volt mért olyan nagy dolognak venni, hisz a lovai megvoltak, s azok csak a szénát pusztították volna az alatt is, amíg így szépen trapoltak Szentgyörgy felé“. Ennek a vegyeskarnak a műsoráról már tudunk egyet-mást: temetési énekektől meg egyházi énekektől az „Este van már késő esté“-n és a „Cserebogár, sárga cserebogár“-on át a Lohengrin nászdaláig sok mindent énekelnek a nebulók. A vegyeskar azonban, amely „a kolégyom jóhírnevének, népszerűségének egyik hathatós emeltyűje“, gyermekkarrá degradálódik. „A mi időnkre esett a hanyatlás. Azelőtt ugyanis (tehát létezett a Harmónia már 1870 előtt is! — B. Z. megj.) a harmadik és negyedik gimnáziumban olyan dörgőshangú legények akadtak, hogy igazi vegyeskar: szoprán,

ált, tenor, basszus stimmekben zenghették az úr dicsőségét. A mi időnkben azonban már megkezdődött a tanulók elaprósodása úgy, hogy egy ideig már csak a tanítók kisegítésével ment valahogy. De lassanként úgy elapadtak a basszusok, hogy a Gyermekharmónia nevet kellett felvenni. ez szörnyen megalázó volt, bár azután is megmaradt a négy stimm: prim szoprán, szekund szoprán, prim ált, szekund ált. És a hanganyag ez eltolódásának sem valami általános devalválódás volt az oka, hanem az, hogy... az iskolabajlás hamarabb következett be és így azok a kamaszok, akik régebb harmadik, negyedik osztályosok voltak, most már mint ötödik, hatodik vagy éppen filozófus deákok az udvarhelyi vagy enyedi kolégyomok falának mesztét dörzsölték⁷. Egy humoros eset miatt, amelyet nincs terünk idézni⁸ Zayzon Farkas összekülönbözik Vajna Sándorral, a „tanár úrral“, ahogy akkor nevezték az iskola igazgatóját, és szakít az iskolával. Mivel azonban „tudnivaló volt, hogy a tiszteletes úr harmónia nélkül nem élhet, néhány városi barátjával tehát megszervezte az első városi énekkart, amely már csakugyan nem harmónia, hanem dalárda volt“. Helyét az iskola rajztanárának a felesége, Solymosy Lajosné foglalja el, aki „hallomás szerint valamelyik jeles karnagynak volt a leánya, maga is hegedűművész és hivatott karmester⁹“. 1872. V. 9-i adat szerint Solymosynének 50 „műénekes“ növendéke van. Nem sokkal később műkedvelőkkel megerősítve már Verdi Nabuccójából énekelnek részletet. Zayzon Farkas később visszatér a Mikóba. Nem tudjuk pontosan mikor. 1889. V. 7-én viszont ő vezényli a kórust. Aztán Benedek Árpád — akinek nevével még többször találkozunk — veszi át a kórus vezetését, mely a század végére létszámban és minőségben annyira megerősödik, hogy az iskolának tulajdonképpen három kórusa van: az ifjúsági férfikar, az ifjúsági kisvegyeskar és az ifjúsági nagyvegyeskar. Fénypontját akkor éri el — kuriózum — amikor tanerőhiány miatt két mászszakos tanár: Dr. Farnos Dezső és I. Szász Béla vezeti a kórusokat. Néhány értékelő mondat a korabeli sajtóból, amelyből következtethetünk a színvonalra is. Íme: „a darabokat műgonddal előadó férfikar“; „a férfikar korrekt előadásában“; „tapsok özöne“; „a 100 tagú vegyeskar összevágó, művésziesen színező előadásában“; „a több mint 100 tagból álló kar igen szép hangszínezéssel, páratlan fegyelmezettséggel emelte érvényre a legnehezebb darabokat is“; „a Mikó 6 szólamú vegyeskara néhány gyönyörűen előadott dala“ stb. Farnos Dezső Nagyenyedre távozása után (latin-magyar katedrára hívták meg) Zayzon Ferenc veszi át a kórusok vezetését, amelyek tovább tartják a színvonalat. Fokozódik ez, amikor Zayzon megosztja a munkát a már említett Zsigmond Ferencsel, akinek „avatott vezetése mellett igen finom színezéssel énekelt a kórus.“

És a repertoár? Íme néhány név: Erkel (Részletek a Bánk bánból), Glück, Schumann, Strauss, Schubert, Mendelsohn (Török bordal Goethe szövegére), hogy csak az ismertebb szerzők nevét említsük.

Mióta beszélhetünk állandó sepsiszentgyörgyi dalárdáról? Egészen pontosan nem tudjuk, de majdnem biztosan következtethetünk. Idézzük ismét Bodor Jánost: „Ám az is tudnivaló volt, hogy Zayzon tiszteletes úr hármónia nélkül nem élhet. Néhány városi barátjával (vajon kik lehetek azok? B. Z. megj.) tehát megszervezte az **első városi énekkart, amely már csakugyan nem hármónia, hanem dalárda volt**, és ezután annak tanítására, vezetésére járt be Bodokról¹⁰“. Tudjuk, hogy Bodor János 1870-ben, harmadik elemista korában kerül Sepsiszentgyörgyre, tehát összesen 6 évet járt itt iskolába. Elvileg tehát 1870—1876 közé tehető az első városi dalárda megalakulásának ideje. A kört azonban tovább szűkíthetjük. Ismét csak Bodor könyvéből tudjuk, hogy a Vajna Sándorral összekülönbözött Zayzon Farkas helyét Solymosy Lajosné veszi át. Arra viszont pontos adatunk van¹¹, hogy 1872. V. 9-én a ref. tanoda 50 tagú műénekes csoportját már Solymosyné vezeti. Ez persze nem jelenti azt, hogy Solymosyné nem vehette át már korábban a dalárda vezetését. Egyetlen — legalább is ezidáig — biztos adatunk ez. Hogy aztán Zayzon barátaival már 1872-ben megszervezi-e az első városi dalárdát vagy nem, azt nem tudjuk határozottan állítani. Az első sepsiszentgyörgyi városi dalárda létezésére az első pontos, megbízható adatunk 1875. XII. 8-ról származik: „Az Eötvös Egylet¹², amely egyedül törte meg az utat arra, hogy városunkban egy állandó daltestület szerveztessék, a közönség pártfogását megérdemli¹³“. Az Eötvös Egylet tagjaiból alakult férfikar 1875. XII. 18-án többek között már Mendelsohn Török bordalát és népdalokat énekel. Nyilván nem tíz nap alatt tanulja be, már jóval korábban léteznie kell. A sajtó¹⁴ XII. 22-én a következőket írja: „valódi műélvezet volt“, érdemes volt közönségünk pártolására“... „meggyőzött arról, hogy a dalárda, mely alig kelt csírájából... magasabb műigényekre is meg fog felelni... a daltestület kiindulópontja lesz egy városi életképes dalárdának“. S a fogadtatás? „Ismételten előforduló tapsvihar“.

A kérdés csak az, hogy mit jelent az „alig kelt csírájából“ mondat? Mennyire hozhatjuk elő a dalárda megalakulását 1875. XII. 8-ról? Jelenlegi adataink szerint a legpontosabb fogalmazás így hangzik: Az első sepsiszentgyörgyi dalárda 1875. II. 20. és 1875. XII. 8. között alakul meg. Mi történik február 20-án? Sepsiszentgyörgyre látogat a székelyudvarhelyi dalárda vendégszereplésre. A nemsokára már országosan is ismert együttes olyan nagy művészi hatást gyakorol a hallgatóságra, hogy az egykori tudósító így ír: „... amit eddig minden buzdításunk mellett sem sike-

rült elérnünk, Sepsí-Szent-Györgyön egy állandó dalárdát alkotunk. Az eddig álló hangulat annyira emelkedett a dalárda iránt, hogy bizvást elmondhatjuk : most vagy soha !¹⁵“

A dalárdára vonatkozó legközelebbi adataink 1877-ből származnak. 1877. II. 17-én tartja hangversenyét a sepsiszentgyörgyi Felolvasó Egylet, s ezen a dalárda is szerepel Zayzon Farkas vezetése alatt még hozzá vegyeskarrá kiegészítve. Többet árul el egy 1877. V. 6-ról szóló tudósítás „a helybeli polgári dalárda“ majálisáról. „A hallgató közönség olyan élvezetes estét töltött, hogy azt nem is reméltük... a kardalok nagy gyakorlottságról tanúskodnak, a nehezebb darabok is elég könnyúséggel adattak elé... Vajha ezen dalárda ne jusson elődei sorsára, hanem képezze magvát egy leendő városi dalárdának, melyben a polgárok nagyobb számban vegyenek részt¹⁶.“

A munka tehát nem zökkenőmentes. Az elődök sorsára való hivatkozás azt jelenti, hogy nem volt meg a folytonosság. Kisebb-nagyobb megszakítások lehettek a dalárda életében. Sajnos egyelőre a folytatás is ilyen. A nagysikerű 1877-es hangverseny után 1879-ben ezt olvassuk : „A városi dalárda érdekében ismét mozgás vehető észre. 1879. III. 16-án alakuló gyűlés fog tartatni¹⁷.“ III. 26-ról viszont már adat maradt fenn a „városi és férfiakból alakult vegyes dalárdáról¹⁸.“ 1879. X. 19-én történik aztán ismét említés „a helybeli dalárda férfikará“-ról. Egy ideig ismét csend, majd egy 1882. IV. 3-án rendezett nőegyleti estélyen fellép „a férfikar és a vegyeskar“. Komolyabb tevékenységre figyelhetünk fel 1883-ban. Februárban a „Műkedvelő Egyesület férfi dalosztályának megalakulását célzó meghívókat“ hordoznak szét a városban. A kórus II. 12-én meg is alakul. Ideiglenes igazgató : Nagy Géza. Ideiglenes ügyvezető Brander Gyula „hadnagy úr“. Az alakuló ülésen elhatározzák, hogy mivel „ezelőtt 4—5 évvel egy bizonyos társaság alapját tette le a dalárdának, mely meg is alakult, de a jelenben szünetel, kérjék fel részvételre a régi tagokat is¹⁹.“ X. 11-én olvasunk először a kórus szerepléséről, majd XII. 15-én a sepsiszentgyörgyi „Dalkör“ hangversenyt tart. A műsorból kiemeljük Erkel Takarodóját valamint Souppé Költő és paraszt című művét.

Ezután egy ideig ismét pangás következik. 1888. III. 15-én „pendítette meg egy lelkes társaság az állandó dalárda eszméjét²⁰“, amely nem sokára meg is alakul, tagjai „hivatalnokok, tanárok, derék polgárok... Zayzon Farkas szakképzett vezetése „mellett“. „A városi közönség mely eddig is oly nagy szükségét érezte egy jól szervezett állandó dalárdának“ ezután ismét rendszeresen hallhatja a város kórusát. 1893. III. 17-én a sajtó megemlékezik a „precíz, szép“ teljesítményről. (Schubert-dal).

1894. I. 8-án Strauss Cigánybárójából adnak elő egy részletet nagy sikerrel: „A pompásan betanított Zayzon Farkas tanár úr által dirigált cigánykar nagy összénekét látható örömmel hallgatta a közönség²¹.” 1895. XII. 4-én pedig Verdi Troubadurjának cigánykarával arat nagy sikert.

Ezután ismét visszaesés következik, s így 1899-ben felmerül a „Dal-egylet” újjászervezésének problémája. „Egy erőteljes, képzett férfi-dalkar hiányát régen érzi Sepsiszentgyörgy város művelt társadalma, s ezért örömmel veszünk tudomást arról a mozgalomról, mely ennek megalakítása céljából most megindult. Volt ugyan már Sepsiszentgyörgyön egy megerősített szervezet alapján működő dalkar, de ez, fájdalom, a tagok részvétlensége miatt beszüntette működését, vagyona, felszerelése elkalódott s némi tartozásain kívül egyéb alig maradt meg²².” Az egylet teljesen új alapszabály-tervezetet dolgoz ki. Megválasztja az ideiglenes választmányt és a tisztkart. Elnök: ifj. Gödri Ferenc, alelnök: Csinádi Lajos, karnagy: Zsigmond Ferenc, alkarnagy: I. Sász Béla, titkár és jegyző: Zayzon Ferenc, pénztárnok: Fejér István, ellenőr: Jakab Álmos, gazda: Nagy Mózes. Évi 1 forintban állapítják meg a tagsági díjat, de pártoló tagok szervezését is elhatározzák. Ezután pedig nagy lendülettel megindul a komoly munka. Nem sietnek a bemutatkozással, alapos munkát akarnak végezni. Célkitűzésük kötelezi erre: „A lelkes egyesület azon hitben alakult, hogy városunkban egy városi dalkör társadalmi szükséglet... Nagy körültekintéssel megalkotott alapszabályai... lehetővé teszik, hogy az egyesület, ha megélhetése a közönség buzgó támogatása mellett biztosítva lesz, nagyobb szabású társadalmi működést fejthessen ki és magát vegyeskarrá kiegészítve oly kapcsolatot alkothasson a társadalomban, melynek erejét, szívét, lelkét erősítő dalszeretetét és ápolását kicsinyes érdekek egykönnyen meg nem töretik²³.” Az alapos munka után az újjászervezett dalkör 1900. IV. 7-én mutatkozik be a város közönségének nagy sikerrel. A tagság már korábban véglegesíti az említett ideiglenes tisztkart. Ennek a kórusnak a további tevékenysége azonban már kívül esik e dolgozat tárgyán.

Ha nem is egyenletes és folytonos a városi dalárda működése 1875-től 1900-ig, lényegében mindig egy és ugyanazon kórusról van szó, melynek alaptagjai és karmesterei közül sokan ugyanazok, tehát úgy kell felfognunk ezt a negyedszázados munkát, mint mai kórusunk múltjának hőskorát.

A tevékeny sikeres évek közötti hullámvölgyek idején azonban nincs a város kóruskultúra nélkül. Nemcsak azért, mert működnek még más — már említett — kórusok, és és dolgoznak olyan iskolai dalárdák, amelyekről ezután fogunk beszélni, hanem azért, mert a részvétlenség,

évei, hónapjai alatt a kórus alapemberei kislétszámú alkalmi dalárdákban lépnek föl a műsoros esteken. Ezekről emlékezünk meg az alábbi sorokban a teljesség igénye nélkül, pusztán példaként, igazolva kórusmozgalom állandó jellegét a városban. 1877. II. 17-én egy alkalmi női kar énekel. 1887. IV. 10-én Zayzon Farkas irányításával egy színdarab közben lép fel kardalokkal egy csoport. 1888. III. 27-én a Troubadurból adnak elő egy részletet, természetesen zenekísérettel: „Volt egy szcenirozott jelenet... hol a szereplők találó jelmezekkel tűntek ki, a címszerepben Arany Izor énekelt²⁴.“ Vagy: „Zenekíséret mellett Zayzon Farkas tanár úr vezetésével előadott dalokat a közönség sokszorosán megtapsolta és megújrázta.“ Egy női kar 1895. IV. 27-én Rubinstein Keleti dalát énekl. 1898. III. 2-án Farnos Dezső dr. egy városi felnőttekből álló vegyeskart vezényel. Máskor harmónium kísérettel énekel egy férfikar. A „nyolc hatalmas énekesből álló férfikar Zsigmond Ferenc énekvezér vezetése alatt énekel“ — olvassuk máshol. 1891. VII. 7-én a felsőbb tanintézetek vakációra hazatért ifjúsága lép fel, a kórust dr. Damokos Ödön vezényli. Mit énekelnek a már említetteken kívül? Verdit, Schubertet, Mendelsohnt, Webert stb.

A Mikó Kollégiumon kívül a többi iskolának is van kórusa. Ezekről, sajnos, jóval kevesebbet tudunk.

A Polgári Leányiskola dalárdáját Zayzon Farkas vezeti, aki megunta a Bodokról való „bekocogást“, s tanári állást vállal az említett iskolában. A kórusról szóló első adatunk 1879. III. 30-ról való. 1896. III. 20-án még Zayzon Farkas vezényli, nemsokára azonban Zsigmond Ferenc veszi át a vezetését. Félmondatos megjegyzések maradtak fenn a teljesítményről. Például: „Összevágó csinos karénekek“, a Polgári Leányiskola előadásában. Vagy: „Zayzon Farkas úr megüti a hangvillát, s fölhangzik vagy 20 kislány ajkán az ének“. Műsorukból is alig maradt ránk valami: Verdi, Mendelsohn (A hajón), Mozart (Chloë).

A Polgári Fiúiskola kórusáról még kevesebbet tudunk. Karmestere Nagy István. Először 1883. III. 1-én, utoljára 1895. VI. 26-án találkozunk a kórusal a tárgyalt időszak sajtóanyagában. Repertoárjáról semmit sem tudunk. A színvonalról is csak két félmondat árulkodik: „szabatos karénekek“ és „a Nagy István által jelesen vezetett szép ének után...“

Két alkalommal történik említés a Nőipariskola dalárdájáról is. 1897. III. 10-én és 1900. XII. 3-án, amikor „Jakab Álmos tanító vezetése alatt nagy precizitással“ énekel a kar.

Dolgozatunk következő részében a zenekarokkal foglalkozunk.

A cigányzenekarokkal kezdjük. Természetesen munkájukból csak az érdekel, ami összefügg a város művelődési életével. Ebből viszont derekasan kivesszük a részüket, s ezért megérdemlik, hogy szóljunk róluk.

Alig-alig van olyan hangverseny, fillérestély, teaest, amely ne a zenekar nyitányával kezdődne. A hírlapi beszámolókból ilyeneket olvassunk : „Nyitány a helybeli zenekar által“ ; „előadja a helybeli első zenekar“ ; „zenéli a helybeli első zenekar“ ; „előadja Bónis Gyula zenekara“ stb. A tárgyalt időszak első primása azonban nem Bónis Gyula volt, hanem Ragyás Miska. A sajtó először 1876. IV. 1-n tesz említést a zenekarról. 1882. V. 19-én az öttagú zenekart „Pursch János úr a helybeli barna zenészek derék karmestere vezette²⁵.“ A fő érdem azonban a Bónis Gyuláé, aki több mint két évtizeden át vesz részt zenekarával a városi műkedvelő mozgalomban. Előfordul az is, hogy Bónis összekülönbözik a kulturális élet irányítóival. Íme egy 1888-ból való hír : „— Nini, hiszen ez a Bónis Gyula első zenekara roppant nagy haladást tett ; pompásan játszanak ezek a cigányok ! — Dehogy, uram — világosít fel valaki, ez a második banda, s a primás becsületes neve Jónás Lajos . . . le kellett mondania a nőegyletnek is Bónis Gyuláról. Különben Jónás zenekarának első bemutatója fényesebben sikerült a világitásnál²⁶.“ Eddig a humoros tudósítás, de aztán csakhamar szent a béke, s Bónis zenekara sem volt olyan gyenge, mint a humorizáló tudósító írja. 1888. VIII. 29-én már ismét Bónis Gyula zenekara szolgáltatja a nyitányt, sőt — igaz egyetlen egyszer — „Bónis Gyula úr zenekarának“ nevezi a tudósító. 1892-ig nincs is semmi baj, de ebben az évben valami történik a Bónis zenekarral, mert a sajtóban ezt olvassuk : „Azt mondják, nincs cigányzene Sepsiszentgyörgyön. Tévedés ! A szombati bálon vendégszerepelt brassói bandánál bizony jobb a Bertié, a sepsiszentgyörgyi. Azért bizony kár akkora pénzt küldeni Brassóba vagy akárhova is. Meg aztán nem illik ez az import²⁷.“ Erre a buzdításra aztán „a közóhajtásnak akar eleget tenni Koczé Bertí primás egy új zenekar szervezése által . . . a vármegye székhelye megkíván egy jól szervezett zenekart. Emlékezet óta Sepsiszentgyörgy mindig túrhető, időszakonként jeles zenekarral rendelkezett, s a mai hiány csak időszakos lehet, mert ahol megbírják egyes bálók, és estélyek, hogy másfél száz forintért jöjjön ide banda idegenből egy röpke éjszakára, ott bizonyára képes a publikum és a város egy állandó jó zenekart is szervezni és fenntartani²⁸.“ És a zenekar végre megszületik : „Cigányzenekarunk végre sok vajúadás után élvezhetőleg megalakult. Koczé Bertí szervezte néhány jó erő megszervezésével a bandát s közön-

ségünk igényét kielégítően játszik az új zenekar, mely nemsokára megkezdí a t rzen ket is a sétatéren. Főleg az  j cimbalmos, Varga Gyula játékáról szólnak dicsérettel a jó magyar zene után oly régóta v r koz k²⁹.“ Nem tudjuk közben mi t rt ntik, de 1894. XI. 9- n már ismét ezt olvassuk a nyitány után : „a Bónis Gyula vezetése alatti első zenekar által“. M g évenként  t az   zenekara működik közre a műkedvelő estélyeken, csak 1898-ban kerül sok a zenekar átszervezésére. „Sepsiszentgyörgy — olvassuk — emlekezet óta rendelkezett zenekarral, hol jobbal, hol gy ng bbel, amint éppen szervezni sikerült egy-egy cig nyband t. Néha éppen kit n  zenekara is volt, s nem egy jeles zenész került ki innen, például Lantos György primás, Molitorisz Jenő cimbalmos és mások, köztük kit n  kl rin tosok. A város is segélyezte a zenekart, mely immár nélkülözhetetlen intézmények közé tartozik és feltétel a publikum zenei  g nyeinek kielégítésére. A zenészek a nyáron fürdőkre szegődtek, ez évben Kovásznára, szezon végén azonban a zenekar  t tagja szerződött el és ment idegenbe a megélhetés gondjai által k nyszer tve³⁰.“ A város hat  j zenészt szerz d tet, ezek között ifj. Kozák Dávidot, a nagyhírű Kozák-muzsikuskok egyik tehetséges tagját prim snek. A tizenkét tagú cigányzenekar 1898. X. 23- n mutatkoz k be „előnyösen“. A zenekar városi seg lyt k r, és meg is kapja, hiszen „most midőn a városi sz ll  egészen új modern berendezést nyert és az állandó színház berendezési munkái is elk sz l ben vannak, egy jó zenekar nélkülözhetetlenné vált.“

Milyen minőségű zenét szolgáltatnak ezek a zenekarok? Az egykori kritikai megjegyzések az elmarasztal st l a szuperlativuszokig széles skálán mozognak : „ lvezettel hallgatták a zenekar nyitányát“ ; „a helybeli zenekar, amely minden gyengesége ellenére is élvezhet t képes nyújtani, mikor nem hiányzik belőle a buzgalom : szép nyitánnyal kezdte a műsort.“ „A hat tagú első zenekar vígan húzta el a megnyitót.“ ; „A barna fi knak talán kevés alkalom nyilik a gyakorlatra, mert nem produkálnak  jat. A szép őszi napokon egy-egy sétatéri zene képes volna segíteni a bajon, mert akkora nyilvánosság előtt. Tusnád óta nem nyújtottak magasat, s bizony a nyilvános gyakorlat csak hasznukra v ln k.“ ; „Az itthon maradt veteránok bandája olyan gy jt  muzsikát szolgáltatott, hogy becsületére v ln k a Bónis Gyula nyilatkozatokkal támogattott, cimzetes helybeli első zenekarának.“ ; „A fegyelmezett zenekart ezúttal megtapsolták“ ; „Az  j zenekar,  gy látszik, tanul és halad, csinos, összevágó játéka erre enged következtetni.“ ; „A zenekar egyöntetű szép nyitánya hosszadalmasnak t nt fel, lesve a f gg ny fellebbent t.“ ; „Bónis zenekara jól tanult nyitánnyal örvendeztette meg a közönséget.“ ; „Bónis Gyula zenekarának összehangzó nyitánya jelezte az estély kezdetét. Nem

valami nagy figyelemmel hallgatták az önérzetes hangászok játékát, pedig ezútal rászoltak volna.“; „Az újjászervezett zenekar adta elő; ügyesen és precizitással a programszerű nyitányt.“ „A Kozák bandája csinos nyitánnyal vezette be az estélyt.“

A cigányzenekar önálló estét is ad: „Akiik mindig a más kedvéért szoktak muzsikálni, most a saját kedvük szerint rendeznek estélyt“. A nyitányokon kívül természetesen gyakran kísérnek műkedvelő szolistákat, sőt hivatásos művészeket is, pl. Nagy Jakab tilinkóművészt.

Tekintsük át azt is, mit játszik a zenekar, ez sem lényegtelen. Nyitány a Rómeo és Júliából, nyitány a Troubadurból, nyitány a Traviatából, Liszt Rákóczi indulója, Bónis szólójával Bihari kesergője, Erkel: Egyveleg a Bánk bánból, Wagner: Tannhäuser, Liszt: IV. rapszódia, Nyitány a Bánk bánból, nyitány a Tell Vilmosból, Intermezzo a Parasztbecsületből, nyitány Erkel Hunyadi Lászlójából stb.

Az igényes zenekari művek, márcsak a zenészek kis száma (5—12) miatt is, nyilván sok kívánni valót hagynak maguk után, de mégis értékelendő, hogy megvan az igény és a szándék, s bizonyos mértékben valószínűleg a teljesítmény is az igényes muzsika tekintetében.

Meg kell emlékeznünk e fejezetben a Mikó Kollégium zenekaráról is, „az ifjúsági zenekarról“, ahogy abban az időben nevezik. A zenekart Bodor Dénes alapítja. Első adatunk 1895. VI. 17-ről való. Operettegyveleget játszik, és „meglepetéseket is keltett a közönség körében“. Az 1898/99-es iskolai évben Dobay Sándor veszi át a zenekar irányítását. Létszáma húsz körül mozog, s ahogy egy egykori fényképfelvétel elárulja, nagyrészt vonósokból áll. Íme egy adat: „A kollégium zenekara egy csinos nyitánnyal vezette be a műsort. Ez az újonnan szervezett „liliombanda“ később még két meglepetéssel szolgált a közönségnek, melyet különösen a Bánk bán dalmű egyvelegének szabatos előadása által egész lelkesedésbe hozott. Az élénk tetszésnyilvánítások jórésze Dobay Sándort, a kollégium buzgó ének- és zenetanárát méltán megilleti“.³¹ Vagy: „Egy olyan jól szervezett iskolai zenekart és vegyeskart, amilyent a Mikó Kollégium állított ki, nem minden estélyen látni... a Mikóban magas fokon áll az ének és zene művelése“.³² Az 1899/900-as iskolai évben Zayzon Ferenc áll a zenekar élére. Az ő idejében is jól szerepel a zenekar. „Zayzon Ferenc tanaré az érdem“ — olvassuk. Vagy: „Sok tehetséges tagból szervezett kitűnően vezetett zenekar“. Mit játszik a „liliombanda“? Pár példa: Weber: A bűvös vadász, Glöck, Schumann, Mascagni (Intermezzo), Erkel: Hunyadi László, részlet a Hunokból, Haydn: Szerenád, Donizetti, Bihari kesergője, Boccaccio induló stb.

Együttműködésre is van példa. Egy meghívón pl. ezt olvassuk : „A helybeli zenekar és a műkedvelők közreműködésével előadja a kollégiumi ének- és zenekar“.

Meg kell végeznetül említenünk, hogy az iskolai zeneszertár berendezése a Zayzon Ferenc érdeme.

Három adatot említenünk még meg a tárgyalt időszak sepsiszentgyörgyi zenekarairól :

Megalakul a sepsiszentgyörgyi Önkéntes Tűzoltó Egyesület fúvószenekara. Először 1896. V. 8-án olvasunk róla. 1898. I. 12-én már övé a nyitány az egyik jótékony estélyen, ünnepi alkalmakkor pedig mindig ott találjuk.

Egy 1898. III. 16-i adat említést tesz a Nőipariskola 7 tagú zenekaráról, amely Bodor Miklós képezdei igazgató-tanár „szakavatott“ vezetése mellett ad elő részletet a Madarász című operettből.

Végül : 1881. IV. 9-én „A sepsiszentgyörgyi zene-műkedvelő ifjúság egy általa alakítandó zenekar megalapítására“ estélyt rendez, amelyen a nyitányt és egy egyveleget az új zenekar játssza. Úgy látszik a kezdeményezésből nem lesz semmi, mert többé nem találkozunk vele a sajtó hasábjain.

*

Az említett esteken a műkedvelők magánszámokkal is fellépnek. Ezek is szervesen hozzátartoznak a város zenei profiljához. Az előadottak és a színvonal nyilván széles skálán mozog. Példaként csupán, de mégis meg kell néhányról emlékeznünk, főleg azért, mert a fellépők közt többen a műkedvelés magasabb fokait is elérik.

Zsigmond Ferencet kell elsősorban megemlítenünk, akiről feljegyzik, hogy kitűnő hangja van, s aki ezeken az esteken nagyon sokszor énekel. Pl. a bordalt a Bánk bánból vagy áriát a Parasztbecsületből. Solymosy Lajosné magándalt a Hernaniból. Se szeri se száma azoknak, akik szólót, duettet, kvartettet énekelnek. A műsorban a népdaltól és a mūdaltól az operettrészletekig és az igényesebb darabokig minden megtalálható. Pár példa még az utóbbi csoportból : Mendelsohn : Őszi dal ; Schubert : Mi szép éj, stb.

Nemcsak az énekesek, hanem a hangszeres zenét művelők is kitesznek magukért. Sokan közülük szinte állandó szereplői az esteknek. Nagyon sok a zongoraszám : Csinádi Lajosné, Lengyel Ilona, Császtka Mária, Bogdán Andor, Révay György. A hegedűsök közül : ifj. Nagy Elek, Török Albert, Benedek Árpád zongorázik, harmóniumozik, kitűnően hegedül és gordonkázik. Finta Géza és Molitorisz Jenő cimbalomszólóival tűnik ki, de Finta hegedűsként is többször bemutatkozik. A szó-

listák közül még megemlíjtjük Fábriusz Hugó és Fogolyán Lukács gordonkázókat. Benedek Árpád magasszínvonalú hegedűjátékát külön kiemeljük. (Berlioz hegedűversenyét és egy Schubert dalt játszik pl. 1888. I. 8-án.) Továbbá Bodor Dénes szárnykürt szólóját Verdi Falstaff-jából. Kelemen Lajosné (zeneszerzéssel is foglalkozik, műveit a műkedvelők gyakran játsszák, éneklik) és Pataky Ida jóvoltából a művészi orgonajátékkal is megismerkedik a közönség.

Mit játszanak a zongoristák? Részletek a Faustból, Chopin: Grande valse, Chopin: Szerzo II, Beethoven: Ötödik szonáta, Erkel: Hunyadi László, Rossini: A szevillai borbély, Liszt: Rohaminduló, Mozart: Varázsfuvola stb.

A helyi erőknél megfelelően a legkülönbözőbb zenei alakzatok lépnek fel. Magyar népdalok két cimbalmon; Tercett: Nagy Olivia (hegedű), Benczédi Istvánné (gitár), Kozma István (hegedű); Tercett: I. Szász Béla (fuvola), Farnos Dezső (hegedű), Révay György (harmónium); Tercett: Török Ferenc (harmónium), I. Szász Béla (fuvola), Farnos Dezső (hegedű); Fuvoladuett: I. Szász Béla és Szakács Ödön (Donizetti: Szerelmi bájtal című operájából); Fuvoladuett: I. Szász Béla és Bedő Béla; kvartett: I. Szász Béla (fuvola), Zayzon Ferenc (hegedű), Butyka Vilmos (gordonka), Révay György (zongora); hegedűduett: ifj. Nagy Elek és Zayzon Ferenc. Egy másik tercett részleteket ad elő Beethoven Esz-triójából.

Megemlíjtjük végül a „vakációzó felsőbb tanintézeti ifjúság (köztük többen zeneakadémiai hallgatók) estjét“, amelyen ugyancsak szerepel kamarazene és több Chopin zongoraszám.

Külön kell foglalkoznunk Remenyik Kálmán tilinkóművésszel. Alig van olyan zeneestély vagy más kultúrest, nemcsak a városban, hanem az egész megyében, ahol az ő „szárazfája“ ne szólalna meg. Azért foglalkozunk külön vele, mert ugyan életének nagyrészét Sepsiszentgyörgyön tölti el, de országosan elismert tilinkóművész.

1845-ben születik. Gyermekként Nagy Jakab tilinkóján játszik először. 18 éves korában árván marad. Saját magát tartja fenn kemény munkával. 1864-ben írnokká nevezik ki a hídvégi egyesbírósághoz. 1866-tól negyedfél évig katona, majd 1870-ben Felső-Fehér megye belkerülete útbiztosává nevezik ki, majd ugyanezzel a funkcióval kerül Sepsiszentgyörgyre. 36 évi szolgálat, 6 leánygyermek, anekdotizáló, vonzó egyéniség, művészi tilinkójáték — így foglalhatnók össze életét. Első nyilvános hangversenyét 1865-ben tartja Előpatakon Salamon János, Erdély akkori leghíresebb primása, Bem apó egykori tábori zenésze (nyaranként Málnásfürdőn hegedül!) közreműködésével. Sikere óriási.

Egyik koncertje a másikat éri. Kis falu után nagy városban, majd ismét valamelyik eldugott községben. Számára nem a hely a fontos, hanem a zene és a hatás, amelyet hallgatóiban elér. Íme: „Egyik legnagyobb érdeme Remenyiknek a székely fürdők különböző nemzetiségű közönségének amalgamozása. Ott elsímult az ellentét, rohamosan kitört a barátkozás“.³³ Tilinkóját a megyén kívül is megismerik. Koncertezik Brassóban, Hódmezővásárhelyen, Désen, Fogarason, Fiumében, Segesváron, Sopronban, Budapesten, Kolozsváron. Budapesten 1897. IV. 24-én vendégszerepel a Nemzeti Szalonban. „Engedje remélnünk, hogy egyesületünknek lesz még alkalmja a jövőben is gyönyörködni kiváló művésztének megnyilvánulásaiban“ — olvassuk a Nemzeti Szalon igazgatójának levelében.³⁴ A fergeteges siker után (hatszor ismételt!) a Telefon Hírmondó Hangversenyigazgatósága is felkéri egy szereplésre. Egyik lánya, Ilona „zongoravirtuózzá“ fejlődik a budapesti Sipos-féle zeneakadémián.

Remenyik 30 éves jubileumát koncerttel ünnepli Sepsiszentgyörgy, amelyen — a művészen kívül természetesen — fellep Sipos Antal budapesti zongoraművész is 1896. IX. 19-én. A hangversenyről megemlékeznek a fővárosi lapok is. Jóval a koncert előtt — a jubileumot előkészítendő — a helyi lap így ír: „Remenyik Kálmán, ki tehetségét tanulmánnyal és gyakorlattal párosítva jogossá teszi a parlagi hangszeret és beviszi a hangversenyterembe és a szalonba, a hangszerek harmóniájába... Most itt volna az alkalom, hogy annyi esztendő után a jeles művész magának is megszólaltassa tilinkóját, amely mint életfenntartó eszköz bizonyára fényes existenciát biztosított volna számára a küzdelmes létel helyett“.³⁵

57 éves korában hunyt el 1903. II. 26-án. I. 10-én még hangversenyez. Halálakor a részvétlevelek és táviratok elárasztják a családot. Uzoni Benő Bálint tilinkóművész — kegyeletrontóan hamar — tilinkója után érdeklődik. Rákosy Jakab verset csatol a részvétlevélhez.

*

Sepsiszentgyörgy zenei életének szerves tartozéka az ének- és zeneoktatás is, amely a különböző iskolákban folyik. Sajnos a többi iskolával kapcsolatban nem sok adat maradt fenn, a Mikóból, vagy ahogy akkor nevezték: a ref. tanodából már több 1870—76 között „az énektanítást minden tanító maga végezte az osztályában, úgy, ahogy tudta. Vagy ha éppen semmiképp sem tudta, valami kölcsönösséggel valamelyik tanítótársa váltotta fel. Általában tehát nem volt nagy hátramaradás sem, de épp úgy túlságos előmenetel sem. Minden hétre felhagyták egy egyházi ének két versét. Ezt fel kellett mondani. Aztán ha a tanító úr nem volt valami nagy kántor, akadt az osztályból egy-egy mesterfiú,

aki tudta otthonról a dallamot, s valahogy átdúdolták az órát“.³⁶ Az iskola főgimnáziummá válása után aztán komolyabban veszik az ének-tanítást is. Az iskolai értesítők, melyeket évenként ad ki az igazgatóság, osztályonként részletesen beszámolnak a tantervi követelményekről, amelyek nem olyan primitívek, mint a Bodor János idejében.

A zenetanítás 1870—1876 között még kezdetlegesebb. „Amily magas színvonalon állott a rajz- és ének művészete (itt Bodor elsősorban, nyilván, a Hármóniára gondol!): éppen olyan elhanyagolt volt a zene. Ritka kivételként fordult csak elő, hogy pl. Vass Péter Ragyás Miska cigányprimástól hegedű, Tompa Laci pedig Rostás Ferkótól cimbalom órát vett 25 krajcárjával... Így teljesen hiányzott volna a zenekultúra, ha némelyek acéldoromb, tótmuzsika (szájharmónika, mert kézzel vonós a templomutcai taliánén kívül tán az egész világon sem volt több) vagy a jó falusi nyafogó falevél, fűzfasíp, tilinkó kezdetleges, de a füleket eléggé izgató, fejeket szédítő hangszereit lelkesen fel nem karolják. Azaz mégis a jó énekesek közt, akik duettezni, tercelni tudtak valóságos művészi magaslatra emelkedett a „fűsü-zenekar“. Ez egyszerűen abból állott, hogy a ritka fogú nagy fésűt egy rét minél vékonyabb, leginkább a szappan csomagoláshoz használt selyempapírba burkoltuk és azt a szájunkhoz nyomva szöveg nélkül dúdoltuk át rajta a fülbemászó dallamokat. Ez az egyszerű instrumentum az emberi hangot valami sajátságos hangszínre festette át“.³⁷ Változik a helyzet az 1880/81-es iskolai évtől, ahogy az ének órákat hozzáértő, valamilyen hangszeren is játszó tanár kezébe adják. Benedek Árpád, Zayzon Farkas, Kovács Antal, Butyka Vilmos, Farnos Dezső dr., I. Szász Béla, Dobay Sándor, Zsigmond Ferenc és Zayzon Ferenc tanítanak éneket, egyesek közülük önként jelentkezők számára hegedűt is. A felsorolt nevek közül sok már ismerős a különböző zeneestekről.

Farnos Dezső dr., aki különben latin-magyar szakos tanár, és 1897-ben 7 évi szentgyörgyi tanítás után Enyedre távozik, zeneszerzéssel is foglalkozik. Öt eredeti dala jelenik meg énekhangra és zongorára 1895-ben. Időnként olvashatunk egy-egy kurta beszámolót a Mikó ének- és zenevizsgáiról. Például: „Változatossá tette a műsort a hegedűtanfolyam növendékeinek próbatétje, kik két csoportban, mint kezdők és haladók mutatták meg előhaladásukat. Az eredményből ítélve bizton lehet remélni, hogy a kollégium énekkara mellett már rövid időn a zenekar is méltó helyet fog elfoglalni... az érdem a Benedek Árpád úré, ki időt és fáradságot nem kímélve lelkiismeretes buzgósággal, egész odaadással vezeti a Mikó-kollégiumban a zene- és énektanítást“.³⁸ Vagy: „A tanulók teljesítménye dr. Farnos Dezső és I. Szász Béla tanárok ve-

zetése alatt „úgy elméletből, mint a harmónikus gyakorlati éneklésből a mellett tanúskodik, hogy a vezetés jó kezekbe van letéve. Bodor Dénes karnagy hegedűsei szintén kielégítették a várakozást“.³⁹ A tanulók különben két vagy három csoportban tanulnak hegedülni.

A Polgári Fiúiskolában Nagy István, a Polgári Leányiskolában Zayzon Farkas tanítja az éneket. Az utóbbiban Csinádi Lajosné zongorára is oktat. „Az ügyes lányok szép zongorajátékai kellemesen hatottak a hallgatóságra“⁴⁰ — olvassuk egy zenei tudósításban.

*

Műkedvelő mozgalmunk elég gyér és egyoldalú kapcsolatokat tart fenn más városok műkedvelőivel. Egyoldalúak voltak a kapcsolatok, mert a város csak vendéget fogad, a szentgyörgyiek nem vendégszerepelnek (Remenyik Kálmánon kívül, de ő nem műkedvelő) sehol. Azonban háromszor is fogadja a város a brassói Magyar Dalárdát. (1882. VI. 11-én 34 taggal; 1890. XI. 17-én és 1899. IV. 15-én 80 taggal.) A fogarasi Magyar Dalegylet 1899. X. 4-én tart estélyt a városban 21 taggal, a székelyudvarhelyi Magyar Dalárda pedig 1875. II. 20-án látogat el városunkba. Az udvarhelyi dalosok hatására indul el — mint már említettük — az a mozgalom, amely még ebben az esztendőben megalapítja az első sepsiszentgyörgyi városi dalárdát.

Brassó közelsége és sokkal fejlettebb zeneélete más természetű kapcsolatra is lehetőséget ad. Egy példa: „Egy világhírű hegedűs, Wilhelmj Ágost ad zeneestélyt Brassóban (1887. IV. 21.), aki teheti, jól teszi, ha nem marad el az estélyről“⁴⁰ — olvassuk az egykori felhívást. Bizonyára néhányan élnek is az alkalommal.

*

A műkedvelők szereplése csak egyik — bár fontosabb — vetülete a város zenei életének. Nagy szerepet játszik viszont, főleg színvonal és izléskialakítás tekintetében a vendégművészek sok-sok szereplése is.

1887. III. 13-án Nagy Jakab tilinkóművész vendégszerepel. Saját szerzeményű darabok mellett főleg népdalokat játszik. (Ne feledjük, a zeneirodalom mostohán bánt ezzel a jelentéktelennek mondott hangszerrel!) Sajnos részvégtlenség fogadja a művészt, mindössze 25—30 ember hallgatja végig, „pedig valóban megérdemlette volna, hogy meghallgassák. Három darabot játszott csupán, igazi művészeti tökélyvel. Meglepő szép volt a madárkettős, melyben a csinos gondolat utólérhetetlen finom játékkal volt visszaadva, pianisszimói elragadtatták a kis társaságot... Kár volt el nem jönnie a közönségnek, mert Nagy Jakab, mint maga kijelenté... ezúttal játszott utoljára nyilvánosan. Visszavonul

Genfben, fiai körébe^{.41} Pedig híres tilinkóművész Nagy Jakab. Már vendégszerepel korábban is Sepsiszentgyörgyön. „Nagy Jakab úr nevét ismeri csaknem az egész Európa, s ahol fellépett, mindenütt óriási tetszést aratott a kis tilinkóval, ezzel a speciális magyar hangszerrel... Beutazta jóformán egész Európát, s a legnagyobb színpadokon, a legfényesebb szalonokban a legszebb eredménnyel és sikerrel adott hangversenyt. 1867-ben az angol udvarnál mutatta be művészetét az Agricultur-csarnokban, hol esténként 6000 hallgatója is volt s a Times elragadtatásában őt modern Orpheusnak nevezte^{.42}

Az Írók és Művészek Társasága erdélyi körútja alkalmából Szentgyörgyön is koncertet ad 1887. VIII. 28-án. Fellépnek: Ábrányi Kornél, zeneszerző, Komáromy Mariska és Kordin Mariska, az opera tagjai, Kordin Róza, Sipos Antal és Rausch Károly, valamint Somogyi Mór, zongoraművészek, Völgyi Kornél cimbalomművész, Ábrányiné Wein Margit operaénekesnő és Máthé István hegedűművész. A műsorban szerepel többek között Wagner Tannhäuser nyitánya és Wieniawski Mazurkája. Máthé István különben régi ismerőse a városnak. Málnásfürdői és kovásznai nyaralásai idején játszik még Sepsiszentgyörgyön. 1875. IX. 2-án Gere Gyula „segédkezése mellett“, 1885. VIII. 4-én (Mendelsohn), majd később 1897. VII. 10-én (Wieniawski).

1880. V. 1-én és 2-án Horváth József „Európa híru cimbalomművész“ ad két koncertet, Száva Ödön cimbalomművész és Tumpe A. hegedűművész pedig 1888. X. 19-én. Nem tudjuk, mit játszik, de nagy sikerrel Szenkovics Gyula „kolozsvári jónevű zongoraművész.“ (1884. VII. 23.). További hangversenyek: Szabó Béla és Szabó István aeol-hegedű és citeraművész testvérek Budapestről 1884. XI. 13-án. (Wieniawski, Paganini); Nagy István, a budapesti Népszínház volt első baritonistája 1891. VI. 10—11. (Werdi); Recht Sándor, Metz Albert, Riedl Nándor és Recht Gyula, operaházi tagok vonósnégyese 1891. VIII. 5-én (Mozart: D-dúr vonósnégyes); Pataky Otilia „Kolozsvárt elismert énekművésznő, ki úgy a hangversenytermekben, mint néha a színpadon egy-egy nagyobb szabású operában a kolozsvári közönség kényeztetett kedvence“ Weber A bűvös vadász című művének nagyáriáját énekli (1893. IV. 17.); Történelmi hangverseny kuruc dalokkal: Káldi Gyula, a budapesti zeneiskola igazgató-tanára és Kuliffay Izabella, a zeneiskola tanára művészi zongorajátéka, Bartóky Matild és Tanay Leona énekesnők, Veress Sándornak, az opera tagjának „bámulatos erejű“ baritonja, Maier Adolf, az opera zenekarának tárogatósa (1893. VII. 26.); Schreier Sándor hegedű- és csellóművész játéka (1893. VII. 24.); Somogyi Mór, budapesti zongoraművész és Totis Elza hegedűművésznő hangversenye

1894. VII. 26-án). (Beethoven : Appassionata, Kreutzer szonáta, Wieniawski : Legenda, Chopin : Ballada, Liszt : Magyar rapszódia); Krummel Hugó, brassói zenetanár két lányának, Krummel Elzának és Margitnak a hangversenye 1895. V. 22-én. „A fiatal zongoravirtuóz lányok fenomenális képességéről nagy elismeréssel szólnak a lapok mindenütt, ahol eddig még felléptek. A lipcsei és bukaresti sajtó elragadtatással ír róluk, s nálunk Brassóban, Szebenben nagy elismerést keltettek“. Konopaczek Laura „bámulatos koloratúrájú és művészi technikájú“ énekesnő hangversenye 1895. X. 16-án a Krummel nővérekkel együtt. (Chopin : Ászdur keringő, Tarantelle két zongorán, Saint Saëns : G-moll koncert két zongorán); Honigberger Helén hegedűművésznő hangversenye 1895. XII. 4-én (Wieniawski : Faust ábránd); Hevesy Ida 13 éves zongoraművésznő koncertje 1896. IX. 5-én (Schubert, Gounod, Paganini); A budapesti operaház néhány tagjának hangversenye : Maier Aadolf : tárogató, Diószegy Róza : zongora és Csiszér Irén énekesnő műsora 1897. VII. 7-én; Rizzi Margit „kiváló tehetségű operaénekesnő, a milánói Scala-színház volt koloratúr primadonnája, jelenleg a budapesti opera tagja“ lép fel 1899. VIII. 11-én, „gyönyörű magas szopránjával“, amellyel „mindenütt nagy feltűnést keltett“; A pécsi Nemzeti Színház hangverseny estélye 1899. VI. 24-én Simándi József karnagy vezetése mellett (ének, zongora, opera- és operettáriák); Remenyik Ilona (Remenyik Kálmán lánya) zongoraművésznő hangversenye 1899. II. 6-án. (Többek között Liszt I. Magyar rapszódiaja.)

Cigányzenekarok, népzeneészek is vendégszerepelnek a városban. 1891. IX. 10-én Dula Miklós nagyváradai cigányzenekara lép fel, amely „egyike a legjobb magyarországi bandának“. Dankó Pista „jól szervezett daltársulatával“ szerepel 1900. VI. 25-én. „Dankó is eljátszott egy saját szerzeményű szép magyar dalt“. A szabadkai tamburazenekar Csengő Jancsi vezetésével játszik 1899. III. 3-án. „A banda előadásai valóban érdemesek a meghallgatásra, úgy a pompás összevágó zenénél, valamint a szép nótáknál fogva, amelyek közt a legszebb magyar dalok szerepelnek... meglepő, hogy ez apró pöngettyús hangszerek zenekarrá csoportosítva minő erőt és effektust képesek kifejteni“.

Végül említsük meg a sepsiszentgyörgyre látogató vándorszíntársulatok operettelőadásait, amelyek ugyancsak formálták a város zenei életének profilját.⁴³

*

A futólagos felsorolás is bizonyítja, hogy a vendégművészek szívesen jönnek Sepsiszentgyörgyre. Ez pedig elképzelhetetlen lenne értő és igényes közönség nélkül. Az előbbieken itt-ott már szó esett az

„ezerfejú Caesar“-ról is, de úgy gondoljuk, nem lesz érdektelen, ha öszszevágjuk a kritikáknak azokat a passzusait vagy akár félmondatait, amelyek a közönségről szólnak. Ezek a megjegyzések nagyon széles skálán mozognak. Az elmarasztaló ítélettől a szuperlativuszokig. E két véglet között lehet valahol az igazság. Egy azonban tény: ha nem lenne a tárgyalt időszakban közönség, nem lenne zenei élet sem, már pedig, amint azt a fentiek bizonyítják — van. Tehát:

Egy cirkuszi produkciónak számító bírkózás krónikájában olvassuk: „A vasárnapi látványosságra akkora publikum csődült össze, mint legalább is tíz fillérestélyre ugyanannyi műkedvelő vagy felolvasó estélyre együttvéve“. Vagy: „Kár, hogy a nagyszerű dalokat csak nagyon kevesen hallgatták meg. A rossz időjárás nagyrészt visszatartotta a közönséget“; „Szóval a műsor teljes, a közönség megelégedett, de a kassza üres volt... Nyáron át a közönség hozzá van szokva ahhoz, hogy úgynevezett körutazó művészek látogatják meg, legtöbbször már hallott és látott dolgokkal szórakoztatnak, s így aztán nem csoda, ha az irántok való bizalom nem is egészen végtelen.“; „Igen gyéren vett részt“; „Itt láttuk együtt a város azon lelkes polgári családainak nagyrészét, kik nemcsak a vidám időtöltésért jönnek el; de nem láttuk az arisztokráciát képviselni törekvő t. törvényszéki nagyságokat, kik most is, mint a múlt évben a ref. tanoda javára rendezett hangversenykor egyik nagyságnál valának összeülve, egymást visszatartva a megjelenéstől. Nem tudhatni miért? Azért-e, mert méltóságukon alólinak tartják a nemzetet képviselő osztály körében megjelenni, vagy azért, mert a népművelést előmozdítani, e nemzetet a művelt világ sorába emelni nem elvök szerinti dolog?“⁴⁴

Ennyi negatívum után következzenek a pozitív megjegyzések: „A közönség sűrű tapsokban, lelkes újrázásokban adott kifejezést“; „élénk tetszésnyilvánítások“; „a közönség lelkesedésbe hozott“; „szépszámú közönség“; „közkívánatra, a lelkes közönség tapsaitól megjutalmazva“; „a közönség zajos tetszésnyilvánításai mellett“; „a város termének restaurálása óta ez a legnagyobb közönség“; „zsúfolt terem“; „szépszámú választékos közönség“; „A karzat a szó szoros értelmében tömve volt... páratlan nagy közönség... a városház nagyterme nem tudta az érdeklődőket egészen magába fogadni, úgyannyira, hogy közönségünk nagyrészének hely nem léte miatt eltávozni kellett... Ezen az estélyen

győződünk legnagyobb örömünkre arról, hogy Sepsiszentgyörgy Háromszéknek nemcsak közigazgatási központja, hanem egyszersmind szellemi központja is, honnan terjeszti a művelődés megyénk egész területére áldásos működését... A polgárságnak minden rétege részt vett⁴⁵

*

Sepsiszentgyörgy századvégi zenei életével kapcsolatban további kutatások lehetségesek, ámbár a feldolgozott sajtó- és levéltári anyagon, valamint más átnézett anyagokon kívül nem sok remény van újabb adatok feltárására. A vázolt képen azonban lényeges változást az esetleges új adatok sem hozhatnak, s ezért elfogadhatjuk a megrajzolt képet Sepsiszentgyörgy város zenei életéről a XIX. század utolsó negyedében, amely minden valószínűség szerint jellemző a tárgyalt időszak többi erdélyi kisvárosára is.

JEGYZETEK

1. Egyetlen hangversenyt tartott az orgonaalap javára, azt is brassói vendégszereplőkkel, a helyiek mellőzésével.
2. Pótsa József a megye főispánja volt.
3. Székely Nemzet, 1899. XI. 20.
- 3/a. A református dalárda egykori jegyzőkönyveit Bitay Antal bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúttal is köszönetet mondok.
4. Nemere, 1878.IV.25.
5. Bodor János: Utam; Kiadja a Székely Mikó és a Bethlen-kollégium előljárósága é.n.
6. Bodor i.m. 156. l.
7. Bodor i.m. 166—167. l.
8. Bodor i.m. 167—170. l.
9. Bodor i.m. 170. l.
10. Bodor i.m. 170. l.
11. Nemere, 1872.V.9.
12. A sepsiszentgyörgyi tanárok és tanítók egyesülete volt.
13. Nemere, 1875.XII.8.
14. Nemere, 1875.XII.22.
15. Nemere, 1875.II.20.
16. Nemere, 1877.VI.6.
17. Nemere, 1879.III.13.
18. Nemere, 1879.III.26.
19. Nemere, 1883.II.15.
20. Székely Nemzet, 1889.II.17.
21. Székely Nemzet, 1894.I.8.
22. Székely Nemzet, 1899.V.1.
23. Székely Nemzet, 1900.IV.4.
24. Székely Nemzet, 1888.III.27.
25. Nemere, 1882.V.19.

26. Székely Nemzet, 1888.XII.18.
27. Székely Nemzet, 1893.I.9.
28. Székely Nemzet, 1893.I.18.
29. Székely Nemzet, 1893.V.8.
30. Székely Nemzet, 1898.X.28.
31. Székely Nemzet, 1898.II.26.
32. Székely Nemzet, 1899.III.3.
33. Székely Nemzet, 1896.VIII.26.
34. Remenyik levelezésére Árvay József dr. hívta fel a figyelmemet, és bocsátotta rendelkezésemre a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban, amért ezúttal is köszönetet mondok.
35. Székely Nemzet, 1896. VIII. 26.
36. Bodor i.m. 165. l.
37. Bodor i.m. 171. l.
38. Székely Nemzet, 1892.VII.2.
39. Székely Nemzet, 1895.VI.17.
40. Székely Nemzet, 1895.VI.19.
41. Székely Nemzet, 1887.III.15.
42. Székely Nemzet, 1883.V.3.
43. Salamon Sándor :
44. Nemere, 1874.I.28.
45. Nemere, 1877.II.21.

REZUMAT

Acest studiu se ocupă de viața muzicală a orașului Sf. Gheorghe din ultimul sfert al veacului al XIX-lea. El are importanță nu numai din punct de vedere al istoriei locale, tratînd istoricul mișcării muzicale de amatori (cînt, muzică, coruri, orchestre, învățămînt muzical), legăturile cu mișcarea muzicală de amatori din celelalte orașe, activitatea artiștilor care au trăit în oraș, concertele date de artiști sosiți din alte părți și datele ce ne-au rămas despre public, dar și pentru faptul că din datele de mai sus și din calitatea operelor prezentate ne putem imagina cum a arătat viața muzicală a unui orașel din Transilvania în ultimul sfert al secolului trecut.

AUSZUG

Diese Studie befasst sich mit dem Musikleben der Stadt Sf. Gheorghe im letzten Viertel des vergangenen Jahrhunderts. Da sie die Geschichte der Laienkunstabewegung der Stadt (Gesang, Musik, Chöre, Or-

chester, Gesang- und Musikunterricht) sowie ihre Beziehungen zu den Laienkunstabewegungen anderer Städte, die Tätigkeit der städtischen Künstler, die Konzerte fremder Künstler, welche in der Stadt gastierten, die erhaltenen Daten über das Publikum erörtert, ist sie nicht nur von ortsgeschichtlichen Standpunkte aus bedeutend sondern auch darum, weil man aus den darin aufgezählten Daten und aus der Qualität der vorgetragenen Werke verallgemeinerte Folgerungen über das Musikleben einer Kleinstadt aus Siebenbürgen (Transilvania) im letzten Viertel des 19. Jahrhunderts ziehen kann.